

گونه افعال در زبان روسی و مقایسه همگونی آنها با

افعال زبان فارسی از جنبه زمانی و معنایی

Dr. Ali Reza Vlipour

دکتر علیرضا ولی پور، استادیار دانشکده زبانهای خارجی

چکیده:

در کتابهای آموزش زبان روسی اغلب به این نکته اشاره می‌شود که گونه فعل در زبان روسی مقوله‌ای دستوری است که دربرگیرنده تمام این بخش کلام در زبان مربوطه به صورت جفت‌گونه می‌شود، نتیجه بررسی‌های انجام شده توسط زبان‌شناسان معاصر روسی مغایر با این استنباط قدیمی است و به صورت علمی و آماری معلوم گردیده که اولاً این پدیده در همه افعال وجود ندارد و مهمتر آنکه پیشوندها و میان‌وندهایی که جفت‌گونه‌های فعل‌ها را پدید می‌آورند، به غیر از انجام تغییر زمانی، دگرگونی‌های معنایی را پدید می‌آورند. در این نوشتار نویسنده برای اینکه تا اندازه‌ای از مسئله گونه فعل ابهام‌زدایی کند، پیشنهاد کرده است که نامهای قدیمی این پدیده دستوری - که به صورت کالک از روسی و یا انگلیسی به فارسی راه یافته - با درک مفهوم واقعی آنها و تفکیک موضعی به روشی نوینی نامگذاری شود.

کلیدواژه:

- ۱- گونه توصیفی فعل . ۲- گونه توصیفی فعل - ۳ معنای لغوی .
- ۴- معنای دستوری . ۵- کالک .

در آغاز سخن لازم می‌دانم متذکر شوم که کلمه «вид» به زبان فارسی معمولاً گونه (فعل) ترجمه می‌شود، که به نظر نگارنده این سطور نیز درست می‌باشد. اما اصطلاح « совершенный вид » و « несовершенный вид » گاهی به گونه مطلق و استمراری فعل و گاهی به گونه کامل و ناکامل ترجمه شده است. باید

خاطر نشان نماییم که در زبان روسی همهٔ افعال دارای این دو شکل نمی باشند ، و همهٔ آنها نیز دارای این دو کاربرد متقابل دایمی نیستند. این ویژگی (вид) به شیوه‌های گوناگون در زبان روسی باعث تغییر در معنا و یا موجب دگرگونیهای دستوری (زمانی) می گردد، که شامل :

- ۱- تفاوت آوایی به واسطه تغییر در محل ضربه (تکیه) *Срезать* -- *Срэзать*
 - ۲- تفاوت آوایی به واسطه تغییر در حروف *Выражать* -- *Выразить*
 - ۳- اضافه شدن پیشوند *Тонуть* -- *Утонуть*
 - ۴- افزوده شدن پسوند *Дать* -- *Давать*
 - ۵- تغییر شکل کامل (دگرگونی در ریشه فعل) *Класть* -- *Положить*
- ... می باشد .

همچنین برخی از افعال اصولاً دارای یک شکل ظاهری هستند و در موقعیت های زمانی محدودتری به کار می روند و یا اینکه یک فعل در یک شکل ظاهری برای هر دو منظور به کار می رود.

این ویژگی ها در افعال « *совершенный вид* » و « *несовершенный вид* » کلیشه ای و ثابت نمی باشند و در محدوده متن بسیار منفعل و انعطاف پذیرند. با آنچه که در زیر خواهد آمد به این نتیجه خواهیم رسید که مطلق و استمراری و یا کامل و ناکامل فقط ترجمهٔ تحت الفظی این دو اصطلاح دستوری می باشند که بیانگر مفهوم واقعی و کاربردی آن نیستند، این تقلید در ترجمه ، حتی اگر بنا بر تطبیق با زبان انگلیسی (*perfect - imperfect*) باشد، منطقی نمی نماید و در بسیاری از موارد وجه تسمیه و مصداق ندارد. این موضوع نیز در آثار زبان شناسان معاصر روسیه مورد نقد و بررسی قرار گرفته و جامع و مانع بودن آن مردود شناخته شده است.^۲

در کتاب های آموزش زبان روسی بیشتر به این نکته اشاره شده است که افعال « *несовершенный вид* » دلالت بر استمرار و ادامهٔ عمل دارند و افعال « *совершенный вид* » بیانگر خاتمه و اتمام عمل باشد. باید گفت چنین تعریفی همیشه دارای مصادیق درست نمی باشد . برای مثال افعالی از گونهٔ مطلق « *совершенный вид* » نه تنها دلالت بر خاتمه و اتمام عمل نمی کنند بلکه

بنظر نگارنده این مقاله، اطلاق لفظ گونه کامل به صورت تحت الفظی برای افعال « **совершенный вид** » به علت ظاهر دستوری آن نمی تواند درست باشد، زیرا این گونه از افعال دارای زمان حال نبوده و از این بابت ناقص محسوب می شوند! از سوی دیگر اطلاق لفظ گونه ناکامل و یا استمراری به صورت ترجمه تحت الفظی و یا معنای واقعی برای افعال « **несовершенный вид** » نیز نمی تواند درست باشد، زیرا این گونه از افعال وقتی در زمان گذشته کامل (ماضی بعید) به کار می روند، معمولاً بر عکس، هم دارای معنای کامل هستند و هم عمل مورد نظر غیر استمراری است!! برای نمونه به معنای جملات زیر توجه شود:

- *Когда ты пришёл к мне, я уже кончил свою работу.*

- وقتی تو نزد من آمدی، من کارم را تمام کرده بودم.

- *Этот город находился на берегу моря.*

- این شهر کنار دریا قرار گرفته بود.

- *Когда я вошёл в комнату, мой брат сидел за столом и занимался.*

- وقتی که من وارد اتاق شدم، برادرم پشت میز نشسته بود و درس می خواند.

به نظر نویسنده این سطور، بهتر است که در تطبیق افعال زبان روسی با افعال فارسی، جفت گونه هایی از افعال که دارای حالت دستوری هستند و یا اینکه معنای دستوری بر حالت معنایی برتری دارد از لفظ خبری برای « **совершенный вид** » و توصیفی یا توضیحی برای « **несовершенный вид** » استفاده شود.

بر اساس این ایده جدید، افعالی که در زبان روسی دارای جفت گونه دستوری نمی باشند بر اساس معنای لغوی آنها به دو گروه قابل تقسیم خواهند بود:

۱- توصیفی. مانند:

- *Отсутствовать, азговаривать, чувствовать, идти, заведовать, лежать и т.п.;*

۲- خبری. مانند:

- *Очутиться, опомниться, очнуться, рухнуть, хлынуть, и т.п.*

ضمناً باید اضافه نمود در زبان روسی افعالی وجود دارند که از نظر دستوری ختشی

تلقی می شوند و صرفاً در متن هویت دستوری آنها معلوم می گردد. مانند: (۵)

Велеть, женить, ранить, казнить, родить, ночевать, наследовать, обещать, использовать, телеграфировать, организовать, пропагандировать, коллективизировать.

Мы много раз телеграфировали (несовершенный вид) и писали об этом.

Они сначала телеграфировали (совершенный вид), а потом позвонили по телефону о своем выезде.

بحث دیگری که در اینجا مطرح می گردد در باره نقش پیشوندهای فعلی در به وجود آوردن گونه فعل است . بسیاری از روسی دانان معاصر، نقش پیشوند های فعلی را در ساختن گونه « совершенный вид » قطعی دانسته و آن را مورد تاکید قرار داده اند ، اما برخی دیگر از جمله دو تن از روسی دانان برجسته معاصر، یعنی آ.و.ایساچنک^۱ و آ.و.باندارک^۲ (А.В.Исаченко, А.В.Бондарко) ، چنین نظری را نپذیرفته و معتقدند در زبان روسی حتی یک پیشوند نمی توان یافت که همیشه بتواند افعال « несовершенный вид » را به « совершенный вид » تبدیل نماید. در تأیید این مطلب آ.آ.اسپاگیس (А.А.Спагис) خاطر نشان می نماید؛ از میان ۱۶ (شانزده) پیشوند فعلی که باعث ساخته شدن گونه « совершенный вид » می شوند، که شامل پیشوندهای؛

вз- (взо-, во-), воз- (возо-, вое-), вы-, за-, из- (изо-, ис-), на-, о- (об-, обо-), от- (ото-), пере-, по-г под- (подо-), при-, про-, раз- (разо-, рас-), с- (со-)

می گردند، فقط دو پیشوند -по- (со-) و -с- صرفاً دارای معنای دستوری هستند و بقیه در واقع معنای لغوی جدیدی را به فعل می افزایند. با این حال ایساچنک^۱ و ماسلف (۱۰) (Ю.С.Маслов) – (А.В.Исаченко) هر دو توافق نموده اند از میان پیشوندهای فعلی ۱۰ (ده) نوع و از میان پسوندهای فعلی ۳ (سه) نوع خاصیت گونه سازی خود را تا حدی که باعث تغییرات معنایی نشود ، حفظ کرده اند که عبارتند از:

الف:پیشوندهای ؛

по: стареть - постареть, строить - построить;

с: делать - сделать, петь - спеть;

о: слабость - ослабеть, слепнуть - ослепнуть, публиковать - опубликовать;

на: рисовать - нарисовать, писать - написать, учить - научить;

про: читать - прочитать, голосовать - проголосовать;

за: конспектировать - законспектировать, тормозить - затормозить;

вз: дорожать - вздорожать, копать - вскопать;

у: видеть - увидеть; тонуть - утонуть;

раз: громить - разгромить, делить - разделить;

вы: стирать - выстирать, чистить - вычистить

ب: پسوندهای؛

ыва -, -ива -, -ва :

Списать - списывать, выбросить - выбрасывать, раскрасить - раскрашивать, рассмотреть - рассматривать, дать - давать, разбить - разбивать, надеть - надевать..

در مورد بقیه پیشوندها و پسوندهای فعلی این نقطه نظر به دست آمده است که آنها تکواژه های گونه ساز نیستند، بلکه تکواژه های معنا ساز هستند، یعنی باعث ساخته شدن کلمات جدید می شوند.

نکته جالبی که در اینجا باید به آن اشاره کرد، موضوع ترجمه افعال با گونه دستوری و لغوی به زبان فارسی است. جفت گونه های دستوری بیشتر از جنبه خبری و توصیفی که در بر دارنده زمانهای مختلف است با هم فرق می کنند، در صورتی که گونه های غیر دستوری در ترجمه به فارسی دارای معناهای متفاوتی خواهند بود. مقایسه کنید.

۱- گونه دستوری (معنا تغییر نکرده است).

Делать – сделать (упражнение) انجام دادن

Строить - построить (дом) ساختن

Благодарить - поблагодарить تشکر کردن

۲- گونه غیر دستوری (تغییر معنایی رخ داده است).

Бежать - دویدن

Подбежать - دوان نزدیک شدن

Прибежать - دوان آمدن

Перебежать - به سرعت رد شدن

Отбежать - سریع دور شدن

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова. М., 1976.
2. Бондарко А. В. Буланин Л. Л. Русский глагол. Л., 1967.
3. Бондарко А. В. Вид глагола и способы действия в русском языке.- РЯНШ, 1971, No2.
4. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. Л., 1984.
5. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий, - Л.: Наука, - ленинградское отделение, 1976.
6. Валипур А.Р. Глагол как центральная морфологическая строя русского и персидского языков. Сб.: «Терминоведение», Под ред. А.В.Татарина. М., 1997. Том 26.
7. Валипур А.Р. Сопоставление категории залога в русском и персидском языках. Деп. Рукопись в ИНИОН РАН No 5333 от 5. 03.1998. 39с.
8. Виноградов В. В. Вопросы современного русского словообразования.— Избр. труды. Исследования по русской грамматике. М., 1975.
9. Исаченко А.В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Т.2-е. Братислава. 1960.
10. Маслов Ю.С. К основаниям сопоставительной аспектологии. - В кн.: Вопросы сопоставительной аспектологии, Л., 1978.
11. Мучник И.П. Грамматические категории имени и глагола. М., Наука. 1971..
12. Спасгис А. А. Парные и непарные глаголы в русском языке. М., Просвещение, 1969.

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی